

В. М. ГЕЄЦЬ,
*професор, доктор економічних наук,
академік НАН України,
Головний редактор журналу “Економіка України”,
директор ДУ “Інститут економіки та прогнозування
НАН України”,
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна*

VALERII HEYETS,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Academician of the NAS of Ukraine,
Editor-in-Chief of the “Economy of Ukraine” Journal,
Director, Institute for Economics and Forecasting
of the NAS of Ukraine,
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine*

ЕКОНОМІЧНУ ПРАКТИКУ — НА НАУКОВЕ ПІДГРУНТЯ

ECONOMIC PRACTICE — ON A SCIENTIFIC BASIS

Шановні читачі! Ви тримаєте в руках ювілейний номер журналу, якому виповнюється 60 років. Так склалося, що саме у 2018 р., згідно із Законом України, який зобов'язує органи влади вийти з його співзасновників, ми повинні пройти переєстрацію як засіб масової інформації. У нашому випадку йдеться про таких співзасновників, як Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та Міністерство фінансів України, участь яких в організації діяльності журналу забезпечувала йому фінансову підтримку за рахунок державного бюджету. Переєстрація журналу має відбутися до кінця 2018 р., що дозволить зберегти безперервність його більш як 60-річного виходу у світ і забезпечить його функціонування як друкованого наукового видання. Віднині випуск журналу планується здійснювати під егідою Національної академії наук України та її окремих наукових установ. У нових умовах 2019 р. постає завдання, з одного боку, забезпечити академічний формат журналу, а з іншого — віднайти нові джерела фінансування, оскільки на даному етапі коштів, отримуваних від передплати, недостатньо, до того ж редколегія планує видавати його англійську версію. Це, як показав досвід минулих років, не тільки розширює коло читачів та авторів журналу, але й забезпечує подальшу інтеграцію української економічної науки у глобальний науковий простір, що, безумовно, дуже актуально.

Дана стаття не випадково називається “Економічну практику — на наукове підґрунтя”, адже характеризується певною ідеологічною спрямованістю, яка була для нас важливою і в попередні часи, коли наша співпраця з органами виконавчої влади, особливо з колишніми співзасновниками, мала більш об’ємну форму, хоча й не задовольняла нас. Зокрема, у 2008 р. в ювілейному номері журналу, присвяченому його 50-річчю, у статті французького економіста Ж. Сапіра зазначалося, що нинішня криза “...вказує на нерозуміння нами економічних подій, які відбуваються. Є навіть більше, ніж під час кризи 1997–1999 рр., підстав кинути виклик економіці “мейнстріму” як на теоретичному, так і на прикладному рівнях...” (№ 10, с. 93).

Тривалість кризи визначається швидкістю змін парадигми і готовністю політичної влади переглянути свої цілі та пріоритети, щоб привести їх у відповідність з цими змінами. Чим довше державна влада на національному і міжнародному рівнях залишатиметься на позиціях старої економічної теорії мейнстріму, тим довше триватиме криза і вищою буде ймовірність катастрофічних подій. Що відбулося за ці 10 років? Чи був почутий заклик до зміни цілей і пріоритетів у діяльності політичної влади, чи отримано відповіді на запитання: як і на що змінити економічну теорію мейнстріму? З упевненістю можна сказати, що в українських реаліях відповідь на перше запитання є багато в чому негативною. Про це, зокрема, говорять сучасні дослідження українського вченого, члена-кореспондента НАН України С. Корабліна, які виконано і надруковано з нагоди 30-річчя Вашингтонського консенсусу, який є ідеологічним і практичним втіленням теорії мейнстріму і який, за визнанням його ж ідеологів, “не приніс очікуваних результатів”. Так, ще у 2011 р., за оцінкою виконавчого директора МВФ Д. Стросс-Кана, Вашингтонський консенсус “залишився позаду”. Разом з тим Україна продовжує наслідувати його тріади – приватизацію, дерегуляцію, лібералізацію, на чолі яких стоять так звані структурні реформи, які, власне, і дозволили перерозподілити активи на користь окремих кланів, тобто можна вважати, що *транзит завершено*, оскільки відбулася зміна економічної системи. У результаті сформувався “політично орієнтований” капіталізм, коли експлуатація одних груп іншими відбувається в тому числі й за допомогою держави, а також супроводжується масовою бідністю та непомірним розходженням у доходах і способі життя. Це з одного боку. З іншого – не вдалося досягти успіху, оскільки відбулося формування *екстрактивних інститутів* як основи взаємодії держави і бізнесу, які модифікувались і зміцніли, незважаючи на декларування ідеології економічної демократії та інклюзії (заохочення до участі в економічній діяльності). Внаслідок цього відбуваються розвиток інститутів і механізмів екстракції, які забезпечують вилучення доходів і благ в одних на користь інших, ускладнення або блокування доступу до економічних ресурсів і реалізації можливостей та ініціатив. За час трансформацій відбулася *приватизація держави* – зрощення системи державного управління і великого бізнесу, яке досягло історичного максимуму.

У сфері соціальної політики *державний патерналізм* слабшає. Внаслідок зміни моделі функціонування економіки (державна більше не є головним власником і розпорядником економічних ресурсів і життєвих благ) патерналізм як принцип державного управління заміщується іншою системою відносин залежності – між суспільством та олігархічними кланами. Крім того, з об’єктивних причин через зміну поколінь очікування щодо держави як головного постачальника життєвих благ і гаранта соціального добробуту зменшуються. Водночас *інноваційні форми підприємництва* розвиваються поза державним контролем і впливом. Громадянська активність і соціальний капітал слугують більш потужними чинниками економічного розвитку, ніж урядові регуляторні заходи. І це є певними завойованими часом, які слід розширювати.

В Україні активізувалося формування вимушеної *полівекторності зовнішньо-економічних зв’язків* і триває форсована розбудова так званого “*суспільства споживання*” на основі імпортоорієнтованої економіки.

Україну в політичному вимірі визнано країною з ринковою економікою, але базові *ринкові інститути* (специфікація і захист власності, конкурентне середовище, ринкове ціноутворення і високий ступінь монополізації, контракти як форма

узгодження інтересів, правові механізми регулювання економічних відносин тощо) поки що *не сформовано* з урахуванням вимог часу *і навіть деформовано*, і це потребує серйозної уваги у практичному та теоретичному аспектах.

З кінця 1990-х і до початку 2000-х років Україні була притаманна невідповідність (асиметрія) суспільно-політичних та економічних перетворень. Нині їй на зміну прийшла *синергія екстрактивних економічних і політичних інститутів*. В умовах поглиблення глобальної нерівності, ескалації політичного та економічного протистояння за українським суспільством закріплюється роль донора для більш успішних постсоціалістичних країн і країн з розвинутою соціальною ринковою економікою, посилюється залежність від них, *втрачаються позиції щодо національної безпеки та суверенітету*.

Суперечливі процеси трансформаційних змін вилились у цілому в негативну економічну динаміку. Якщо у 2008 р. ВВП України становив понад 74% від рівня 1990 р., то нині – приблизно 60%. Детальний аналіз показує, що структура економіки погіршується, вона стає дедалі більш сировинною. Динаміка ВВП України ефективно коригувалася не заходами уряду, спрямованими на економічне зростання, а світовими цінами на експортовані Україною сировину і товари низького рівня переробки. Безумовно, за цією узагальнюючою оцінкою ховаються неоднозначні тенденції як негативного (про це йшлося раніше), так і позитивного характеру: у 2000–2008 рр. економіка України розвивалася доволі динамічно. Середній темп приросту дорівнював 6,9%.

Як у цих умовах виконував свої завдання журнал? Чи бачив він ризики і виклики для економічного розвитку і чи попереджав про це суспільство? Чи пропонував підходи і заходи, які б дозволили знизити негативні впливи і наслідки? Відповідь на ці запитання є водночас і оцінкою роботи журналу за найважливішими критеріями. Проте висновки може зробити тільки читач. Разом з тим ми, перш ніж відсилати прискіпливого читача до текстів 120 номерів журналу, які вийшли за ці 10 років, вважаємо за доцільне дати свої певні узагальнення щодо його діяльності в цей період.

З урахуванням того, що здійснювані у країні реформи є суперечливими, наш науковий журнал звернувся до їх теоретичних засад, основою яких слугує ліберально-демократична ідеологія капіталістичного способу господарювання, про що йшлося раніше. Отже, з 2009 р. редколегія підготувала ряд наукових дискусій з найважливіших проблем на сторінках видання, початок яких було покладено статтею головного редактора “Ліберально-демократичні основи: курс на модернізацію України”. До участі в дискусії на цю тему було залучено як українських, так і іноземних вчених; серед них – не тільки економісти, але й філософи, зокрема – академік НАН України, директор Інституту філософії НАН України М. Попович, якого нині, на превеликий жаль, уже немає серед нас. У своїй статті він відповідав на запитання: “Чи повинна українська модель суспільства бути ліберальною?”. На момент її написання, та певною мірою і сьогодні, на цю тему точаться дискусії серед політиків та суспільствознавців. Це особливо важливо, адже, як зазначив у своїй статті “Лібералізм – еволюційні трансформації” учасник дискусії, доктор економічних наук, професор А. Гальчинський, сьогодні перспективною є доктрина лібералізму. А відомий на весь світ економіст, професор Гж. Колодко (Польща) розвинув думку про те, що має відбутися трансформація теоретичних поглядів і практичної політики від ідеології неолібералізму до Нового Прагматизму. Дискусія на цю тему йшла на сторінках журналу більше року і, на нашу думку, сприя-

ла розширеному тлумаченню проблемних питань, що дозволило також опублікувати статтю під назвою “Методологічні основи модернізації України”, в якій член-кореспондент НАН України А. Гриценко з практичної точки зору виклав позицію вчених-економістів щодо наукових засад нового етапу реформ в Україні. У цілому в дискусії взяли участь 18 докторів наук, і це була певною мірою відповідь журналу на виклики часу, яка спиралась як на практичні підсумки, так і на ідеологеми трансформаційних змін за перші 10 років XXI ст.

Редколегія добре розуміє, що у практичному плані реформи здійснюються в умовах розширення фінансіалізації економічних відносин. Саме тому за участі журналу в Інституті економіки та прогнозування НАН України відбувся “круглий стіл” з актуальних проблем грошово-кредитної політики, результати якого було надруковано в № 4 за 2010 р. Матеріали розміщених статей готувалися на основі заслуханих на засіданні “круглого столу” доповідей відомих вчених. Цією публікацією редакційна колегія продовжила традицію присвячення цілого номера журналу одній проблемі, що дозволяє читачеві скласти більш повне уявлення про предмет дослідження і додає зручності в користуванні матеріалом. Редколегія також сподівалася, що представлені в цьому номері статті сприятимуть актуалізації досліджень з проблем грошово-кредитної політики. До участі у “круглому столі” було залучено відомих зарубіжних вчених: академіка Угорської академії наук М. Шимаї, іноземного члена НАН України, професора В. Вельфе (Польща) та доктора економічних наук М. Головніна (Росія). Крім того, у його роботі взяли участь 10 докторів наук з України.

У світовому вимірі вчені розширили дослідження щодо пошуку шляхів виходу з глобальної кризи. У 2013 р. В. Геєць та А. Гриценко написали статтю “Вихід з кризи (роздуми над актуальним у зв’язку з прочитаним)” і запросили всіх до дискусії з проблем, порушених лауреатом Нобелівської премії П. Кругманом. Українські автори розглянули концепцію, запропоновану П. Кругманом, і проаналізували можливості та особливості використання закладених у ній підходів до пошуку шляхів подолання кризи в Україні, а також показали, що політика суворої економії скорочує сукупний попит і заганяє економіку в рецесію, призводить не до поліпшення, а до погіршення ситуації. Автори висловили думку, що головною перешкодою в пошуках виходу з кризи є неадекватність існуючих механізмів наповнення економіки грошима економічним реаліям, які істотно змінились, і запропонували нові підходи до розв’язання цієї проблеми.

У дискусії на вказану тему взяли участь 18 докторів наук, які, розглянувши проблеми майбутнього, зокрема, в соціальній державі, сформували думку про те, що Україні потрібен свій “план Маршалла”. Цю пропозицію озвучив у процесі дискусії професор О. Шаров (Україна). У своїй статті «Уроки та перспективи “плану Маршалла” для України» він, по суті, науково обґрунтував ідею і доцільність такого плану. Цю ідею було прийнято науковцями, тому у 2015 р. ми провели “круглий стіл”, який став завершальним етапом даної дискусії. У № 6 за 2015 р. опубліковано статті, підготовлені авторами на базі їх виступів, які були певним підсумком дискусії. Проте не в тому сенсі, що наявні проблеми вдалося розв’язати, а в тому, що результати дискусії сприяли більш глибокому розумінню механізмів сучасного розвитку ситуації та можливих шляхів виходу з кризи, подальший пошук яких потрібно вести з урахуванням отриманих висновків і здобутого досвіду. Зокрема, було доведено квазіринковість української економіки, подолання якої – це шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання

при зміні моделі економічного розвитку. Також було розкрито антикризовий потенціал економічного патріотизму на фоні наявного в Україні синдрому невизначеності вітчизняної економіки. Крім того, Гж. Колодко обгрунтував, наскільки досвід Польщі може бути корисним для України.

У дискусії, яка відбулася під час проведення “круглого столу” на тему «“План Маршалла” для України», взяли участь 20 докторів наук. Їхні доповіді опубліковано в № 4 за 2015 р. Автори обговорювали уроки та перспективи “плану Маршалла” для України. Цю проблему розглядали пізніше в політичних колах України і за кордоном, але її рішення поки що не втілено в життя. З позицій сьогодення Україна повернеться до “плану Маршалла”, але для цього має стабілізуватися ситуація на Сході країни.

У 2016 р. за участю журналу відбулася наукова дискусія до 25-річчя Незалежності України. За її тематикою у 2016–2018 рр. було опубліковано 20 статей провідних українських вчених.

Перебуваючи у фарватері глобальних дискусій у сфері економіки, редакція журналу адекватно реагувала на виклики часу. Зокрема, у 2017 р. відбулися “круглий стіл” і наукова дискусія щодо обговорення доповіді Дж. Фокса (Інститут економічної політики, Вашингтон, США), який надав дозвіл на її публікацію. Оригінал доповіді та її переклад українською мовою оприлюднено в № 5–6 за 2017 р. під назвою “Торговельна політика США – час почати спочатку”. Також опубліковано матеріали “круглого столу”, який відбувся на дводенному засіданні Вченої ради Інституту економіки та прогнозування НАН України і був присвячений обговоренню цієї доповіді в напрямі обгрунтування позиції українських вчених-економістів щодо дій України у світі, який постійно змінюється. У промовах українські вчені дали відповіді на запитання: чому знову настав час починати спочатку та якими є логіко-історичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку в контексті нової торговельної політики США як глобального антракту відповідно до їх інтровертного геоекономічного розвороту, а також надано оцінку того, що Америка, по суті, виступила проти неоліберальних засад мейнстріму. За таких умов українські вчені охарактеризували наявний протекціонізм у торговельній політиці США та висновки для України в контексті історичного виміру трендів зовнішньоекономічної політики. У дискусії взяли участь і вчені з Китаю, зокрема, Хуанг Сяююн у своїй статті виклав результати дослідження шляхів розвитку “стратегії газ’юаня”.

Слід зазначити, що диспропорції в економіці накопичувалися не тільки в Україні, але й у світовому господарстві. Особливе значення має зростаючий відрив фінансової сфери від реальної економіки. Обсяги торгівлі на фінансових ринках приблизно в 10 разів перевищили реальний ВВП, непомірно зростав обсяг деривативів і погіршувалась їх якість, формувалися великі “фінансові бульбашки”. Про це писали і в зарубіжних виданнях, і на сторінках нашого журналу, але це не входило до мейнстріму економічної думки, і на це не звертали уваги уряди країн та регулятивні органи. Як наслідок, неочікуваним стало виникнення іпотечної кризи у США у 2007 р., що переросла у загальну фінансову, а з 2008 р. – у глобальну світову кризу, яку, за оцінками Світового банку, не було повністю подолано навіть до 2015 р.

Після виникнення кризи характер та фактори, що її зумовлюють, стали центром світових економічних дискусій: аналізувались її причини, механізми розгортання, наслідки, шляхи виходу, підходи до запобігання майбутнім кризам. Ці

проблеми активно обговорювались і на сторінках журналу “Економіка України”. У 2010 р. в № 4 опубліковано статті, підготовлені за результатами міжнародного “круглого столу” “Грошово-кредитна політика на сучасному етапі: відповіді на виклики економічної кризи”, проведеного в Інституті економіки та прогнозування НАН України за участю науковців з Білорусі, Польщі, Росії, Угорщини. Це дало можливість поглибити розуміння механізмів формування фінансово-економічних диспропорцій, особливостей розгортання криз у різних країнах, шляхів виходу з них та ролі грошово-кредитної політики у цих процесах. На сторінках журналу аналізувалися також варіанти виходу з кризи, які пропонувалися авторитетними західними авторами, і обговорювалися можливості їх застосування в Україні.

Зважаючи на значення розвитку фундаментальних досліджень для пошуку ефективних відповідей на актуальні питання, журнал приділяв значну увагу економічній теорії. У 2015 р. наукова спільнота відзначала 400 років існування політичної економії. В Інституті економіки та прогнозування НАН України було проведено конференцію, присвячену цій даті. А статті з економічної теорії та методології й надалі друкуватимуться в журналі. Зважаючи на тісний зв'язок економічного зростання з якістю інститутів, цій проблематиці приділялася належна увага. Інституційний аспект економічних проблем відображено в більшості статей.

Журнал також акцентував особливу увагу на першочерговому значенні вирішення структурних проблем. Останні, на відміну від панівного тоді погляду на них як на виключно інституційні проблеми (гарантія прав власності, дерегуляція тощо, на чому наполягали міжнародні фінансові організації та їх фахівці), сприймалися як система реальних співвідношень видів економічної діяльності та відтворювальних пропорцій, включаючи, безумовно, й інституційну систему. Такий широкий і глибокий погляд на структурні проблеми нині набуває дедалі більш актуального значення.

На початку 1990-х років Україна входила до десяти промислово найбільш розвинутих країн, проте внаслідок трансформаційної кризи втратила значну частину свого промислового потенціалу. Продовження процесів деіндустріалізації загрожувє нашій країні загальною деградацією економіки. До сьогодні ці загрози та ризики не сприймалися адекватно, зважаючи на спрощене розуміння постіндустріальних тенденцій як заміну індустріалізму неіндустріальними формами. Насправді цей процес є складнішим. Індустріалізм у світі не зникає, а набуває більш розвинутих і складних форм, які створюють власну основу для постіндустріальних відносин. Так, чіп у смартфоні, міні-робот, що працює у клітині живого організму, штучні органи, цифрові технології тощо є новими індустріальними формами, які інтегруються з біо-, еко- та соціотехнологіями і створюють інноваційне поле розвитку. Зорієнтувати розвиток економіки в такому напрямі може лише відповідна промислова політика. У 2014 р. на сторінках журналу з цієї проблематики було ініційовано дискусію (В. Геєць “Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України”, № 12; В. Геєць “Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання”, № 1 за 2015 р.), у ході якої обговорювався ряд важливих у практичному відношенні проблем промислового розвитку.

Для України традиційно актуальним є розвиток аграрного сектору. На жаль, у цій сфері також є багато проблем: тіньові процеси нераціональної концентрації земель, хижацьке землекористування і виснаження земель, деградація сіл тощо. Журнал підтримав концепцію сільського розвитку, яку спрямовано на поєднання

зростання аграрного виробництва і розвитку села. Відповідні ініціативи викладено в публікаціях О. Бородіної, І. Прокопи та інших.

Значне місце в журналі займає дослідження проблем розвитку інфраструктури, фінансового сектору, збалансованості державного бюджету, небезпеки і ризиків зростання заборгованості тощо. Найбільш важливі напрями наукових досліджень представлено постійними рубриками: управління економікою: теорія і практика; фінанси, податки, кредит; проблеми регіонального розвитку і децентралізації; питання розвитку АПК; світогосподарські зв'язки; економіка зарубіжних країн; наукові дискусії; критика і бібліографія тощо.

Україна нині перебуває у складній ситуації. Журнал повною мірою відчуває ці проблеми у своїй роботі з огляду на всі аспекти: фінансовий, організаційний, авторський, науковий та ін. Але поєднання двох суперечливих і водночас комплементарних тенденцій – поглиблення теорії та зв'язку з практикою – є тією основою, яка дає можливість поставити економічну політику на науковий фундамент і в такий спосіб сприяти забезпеченню сталого розвитку. Саме тому журналу як науковому виданню належить виконувати свою специфічну і практично важливу місію й надалі.

У ювілейних № 10 та № 11 матеріали публікуватимуться згідно з рубрикацією. Отже, ювілейний цикл відкривають статті, присвячені економічній теорії, де розглянуто, зокрема, проблеми оцінки кризи, що загострюється, власне, і в самій економічній науці, яка відстає від економічної дійсності, а також авторські висновки щодо виходу з цієї кризи. Саме такий підхід властивий і глобальному виміру, згідно з яким на сторінках відомих журналів проблеми кризи в сучасній економічній науці також перебувають у полі уваги.

Ми сподіваємося, що статті, опубліковані у двох ювілейних номерах, присвячених 60-річчю журналу “Економіка України”, дадуть поштовх до нових ініціативних публікацій вчених, причому не тільки з України, що продовжить певну традицію останніх 10 років.

Дорогі читачі та автори!

Як головний редактор журналу дякую за вашу увагу і сподіваюся на співпрацю, а особливо – на пропозиції, які покращать журнал і роботу його редколегії.
